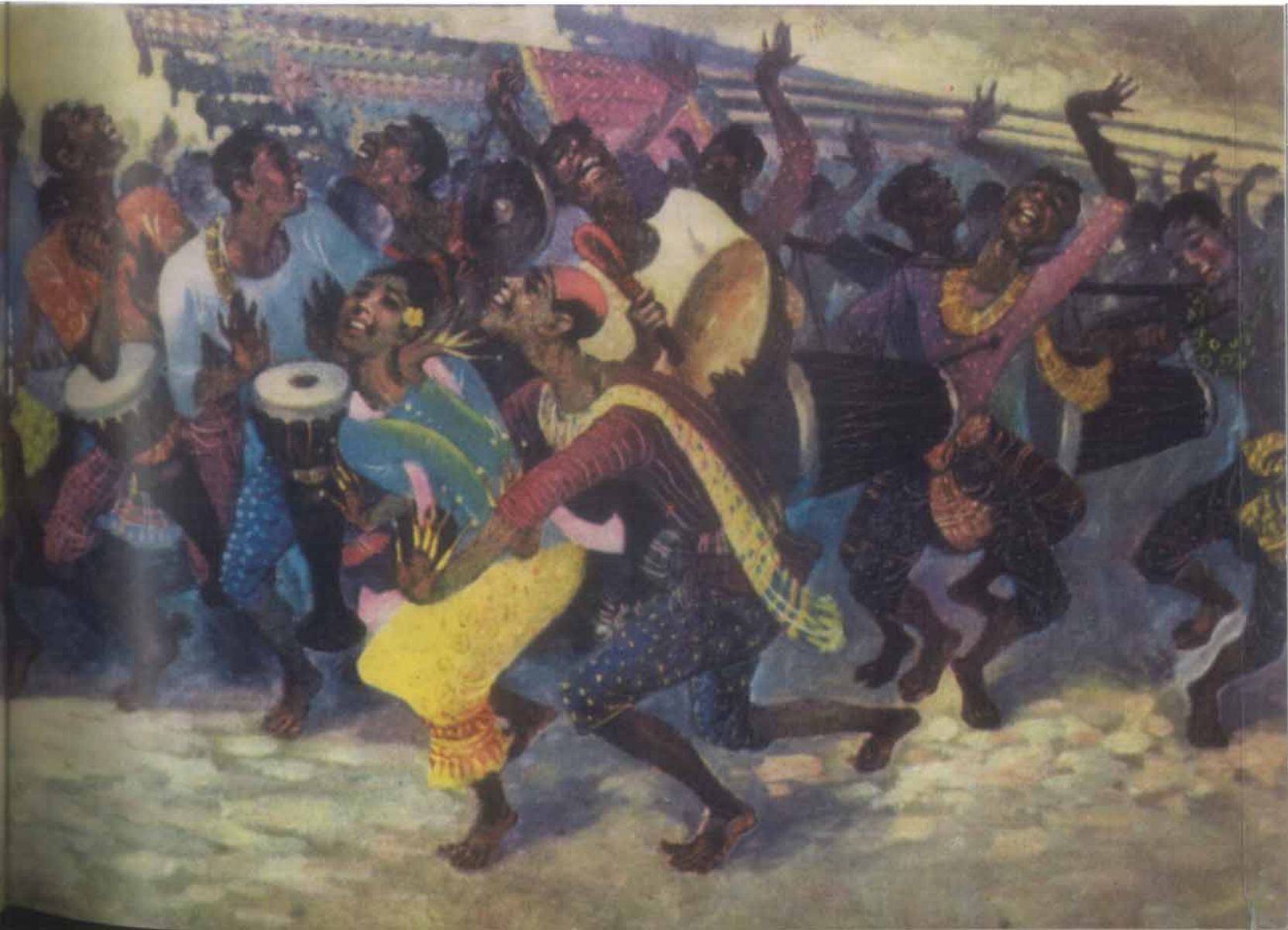

ภาพสีน้ำมันฝีมือ — เจลิม นาครักษ์

สงกรานต์

ในพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระราชพิธี ๑๒ เดือน แห่ง
หนึ่ง (หน้า ๓๕๐ ฉบับตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๓) กล่าวว่า
ว่า “ตรุษสุคติและสงกรานต์ขึ้นปีใหม่” อีกแห่งหนึ่ง
(หน้า ๑๓๓) เมื่อกล่าวถึงพระราชพิธีเดือน ๔ ว่า
“จะแยกเดือนกันให้เด็ดขาดก็ยาก จึงเป็นการจำเป็น
ที่จะต้องกล่าวถึงพิธี สัมพวงจรรจนท์ หรือ ตรุษน เลยก
จนกระทั่งถึงเดือน ๕ ก่อนหน้าสงกรานต์บ้าง” →

ในหนังสือแสดงกิจจานุกิจ ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) เป็นผู้แต่ง แห่งหนึ่งกล่าวว่า “ครุฑ (สะกดคำเกือบเหมือนปัจจุบัน) นั้น บอกว่ากำหนดชั้นปี จึงเรียกว่าครุฑ ก็น่าจะทำบุญให้ทานเป็นการระลึกถึงสังขารว่าล่วงมาได้สิ้นสขบแล้ว”

ตามข้อความที่ยกมาข้างต้นนี้ แสดงว่า ครุฑ หมายความว่ากำหนดชั้นปี แต่เดิมเขียนครุฑสะกดด้วย ศ กมี สะกดด้วย ช มี น กาวันต์ด้วยกมี แปลไม่ได้ ในปทานุกรมของกระทรวงศึกษาธิการจึงกล่าวว่า “ครุฑน่าจะมาจากคำ ทรฎ หรือ ทรฎ ซึ่งแปลว่า ตก” ถูกเข้ากับกับความหมายของคำว่า สัมพัจฉรฉนัต หรือคำว่าเผด็จศึก ของเก่า ซึ่งเป็นชื่อพระราชพิธีศรุต แปลว่าตกปี และยังมียันต์อาฎานา ซึ่งชาวบ้านเข้าใจว่ายังขับไล่ผีเก่าให้หนีไป ก็เชื่อได้ว่า ครุฑ เป็นเรื่องสันปีเก่า มาในรัชกาลที่ ๖ เปลี่ยนเขียน ครุฑ เป็น ครุช คือเปลี่ยนจากสะกด ศ เป็น ช และให้อ่านว่า ตะรุชะ แปลว่ายันต์ (สันสกฤต ฑุช) และเรียกพระราชพิธีของหลวงในวันสงกรานต์ว่า พระราชพิธีครุชสงกรานต์ เป็นอันว่า ครุช มีสองคำ ครุชอย่างเก่าเป็นเรื่องของการตกปี อ่านว่า ทรุก อย่างใหม่ ครุชเป็นเรื่องของสงกรานต์ แปลว่า ยันต์ อ่านว่า ตะรุชะ

วันครุชหรือที่เรียกกันว่าครุชไทย เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ซึ่งถือว่าเป็นวันสันปีเก่า และวันขึ้นค่ำเดือน ๕ ซึ่งเป็นวันต้นของปีใหม่ ถ้าครุชเป็นวันปีใหม่ ทำไมจึงเอาวันปีเก่ามาคาบเกี่ยวด้วยถึง ๒ วัน ถ้าครุชหมายความว่าตกปีเก่า ก็ควรอยู่ในปลายเดือน ๔ โฉนจึงเอาวันปีใหม่เป็นวันแรกในเดือน ๕ เข้ามาคาบเกี่ยวด้วย ถ้าครุชเป็นเรื่องของปีใหม่ เหตุไรจึงไปสนุกรื่นเริงและเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ในวันสงกรานต์ ยิ่งกว่านั้น ครุชนับเดือนทางจันทรคติ ส่วนสงกรานต์นับวันทางสุริยคติ เรื่องอย่างนี้แต่ก่อนจึงมีผู้พูดตามกันเล่นว่า “ครุชมาก่อนสงกรานต์ หรือสงกรานต์มาก่อนครุช” ที่ตามเช่นนั้น เพราะพวกนั้นว่าเล่นครุชเดือน ๔ คือปีเก่า และ “เล่นสงกรานต์เดือน ๕” คือปีใหม่ด้วย เหตุคั้งนี้ ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือน จึงกล่าวว่า “จะแยกเดือนให้เด็กชากักยาก” เพราะไม่ทราบว่ครุชหรือสงกรานต์เป็นเดือนขึ้นปีใหม่กันที่ตรงไหน ในราชนิพนธ์ พระราชกรัณยาสดรณ (หน้า ๘) กล่าวว่าในการที่เกี่ยวข้องอยู่ในเดือนห้า ค่ำหนึ่งนั้น ไม่เป็นการพระราชพิธี มาแต่โบราณ เพราะพึงเกิดในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ แสดงว่า ครุชไทยเห็นจะเกิดขึ้นในเร็ว ๆ นี้เอง ที่ร้ายจะได้คิดมาจากลังกา มีเค้าให้เห็นอยู่ในประกาศพิธีครุช

ก็แหละการแบ่งเขาเป็นวันเดือนปี และกำหนดเขาเวลาตอนไหนเป็นวันเดือนปีใหม่ เป็นเรื่องของมนุษย์กำหนดขึ้นเองเพื่อความสะดวกของตนเองหาใช้ธรรมชาติกำหนดขึ้นเองไม่ โลกหมุนรอบตัวเองได้รอบหนึ่งก็เป็นวันกับคืนหนึ่ง แล้วยังหมุนรอบดวงอาทิตย์ครบรอบหนึ่งก็ว่าเป็นปีหนึ่ง จะขึ้นต้นลงท้ายในรอบหนึ่งก็ตรงไหนก็ทราบไม่ได้ มนุษย์จึงต้องสมมติกำหนดขึ้นเองแล้วแต่เหตุการณ์ที่เห็นเหมาะ หรือเพื่อสะดวกแก่ความเป็นอยู่หรือการครองชีพของตน เหตุนี้วันขึ้นปีใหม่ของชาติต่างๆ แต่โบราณจึงมีต่าง ๆ กันและก็เปลี่ยนย้ายได้ แม้นทุกวันนี้วันขึ้นปีใหม่ของชาวอินเดียในส่วนภูมิภาคต่างๆ ก็ยังไม่ตรงกัน ส่วนวันปีใหม่ที่ตรงกันมากชาติในปัจจุบัณเป็นเรื่องเกิดทีหลัง เมื่อวัฒนธรรมของชาติที่เจริญกว่าแผ่มาถึงแล้วเอาอย่างกันเพราะเป็นความสะดวกแก่การคบค้าติดต่อกัน การตั้งต้นปีใหม่ในเดือนไร คงมาจากเหตุที่มนุษย์สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงของโลกธาตุ คือ ดินฟ้าอากาศ มีฤดูกาลบอกให้รู้จึงกำหนดเอาฤดูใดฤดูหนึ่งที่เห็นว่าเหมาะเป็นต้นปีของตน

วันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่เดิมมาคงเป็นเดือนอ้าย เพราะชื่อบอกอยู่ว่าเป็นเดือนต้นของปี แต่ไทยถิ่นอื่นๆ เท่าที่สอบได้ เรียกเดือนต้นปีว่า

เดือนเจียง นี้ตรงกับชื่อเดือนต้นของจีน ซึ่งเรียกว่าเดือนเจียง (แต่จัดเป็นเดือนเจียงหรือเจียงว่ย เจียงเป็นคำเดียวกับกับเจ็ง แปลว่าเดือนกำหนดเป็นเดือนปีใหม่) การเรียกชื่อเดือนอย่างเก่าของเรา ก็เหมือนกับของจีน คือให้ชื่อเดือนเป็นจำนวน ๑, ๒, ๓ ทางอินเดียเรียกชื่อเดือนตามชื่อดาวฤกษ์ ส่วนของฝรั่งให้ชื่อเดือนปนเปกันและทะเลาะเป็นชื่อจำนวนก็มี เป็นชื่อเทวาก็มี เป็นชื่ออย่างอื่นก็มี วันปีใหม่ของจีนเวลานี้ถือเอาวันที่ ๑ มกราคมอย่างฝรั่ง แต่ราษฎรชาวจีนยังนิยมวันขึ้นปีใหม่อย่างเก่าอยู่ และถือเป็นวันทำบุญและสนุกรื่นเริงกัน จะชักชวนให้เล่นครุชอย่างใหม่ก็ไม่สำเร็จ เพราะยังไม่เข้าถึงจิตใจเหมือนอย่างเก่าซึ่งถือสืบเป็นประเพณีกันมานานเป็นบั้งจ้อยหนหลัง จะเปลี่ยนอย่างใหม่กลับเป็นอย่างเก่าก็ไม่ได้ เพราะจะเป็นถอยหลังเข้าคลอง ทางราชการของเขารจึงต้องเปลี่ยนชื่อครุชขึ้นอย่างเก่าว่าเป็นนักชกฤกษ์ วันสันตฤกษ์ไป เพื่อไม่ให้ชกกับวันขึ้นปีใหม่ของทางราชการคือวันที่ ๑ มกราคม

วันขึ้นปีใหม่อย่างเก่าของจีนหรือครุชจีน ตกในราวเดือน ๓ ถ้าเราถือเอาเดือนอ้ายเป็นเดือนต้นของเรา เดือนต้นของเราก็แก่กว่าเขา ๒ เดือน ถ้าเราถือเอาเดือน ๕ เป็นเดือนต้นของเรา เดือนของเขาก็เร็วกว่าเรา ๒ เดือน การนับเดือนของไทยทางภาคพายัพเร็วกว่าของเรา ๒ เดือน เดือน ๕ ของเราก็เป็นเดือน ๗ ของเขา เพราะฉะนั้นเดือนเจียงหรือต้นเดือนของเขาจึงตกในเดือน ๓ ของเรา แต่เดือนเจียงของไทยใหญ่ตกในเดือนธันวาคมคือในเดือนอ้าย ตรงกับเดือนต้นของเรา แต่เขาไปเล่นสนุกรื่นเริงเอาในวันสงกรานต์ เห็นจะมีทีหลังโดยเอาอย่างพม่า หรือจะกล่าวให้ตรงคือเอาอย่างอินเดียด้วยกัน ของเราก็เป็นลักษณะเดียวกัน ตลอดจนไทยทางภาคอีสานและภาคบักซ์ใต้ ก็ถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่เรื่องมันยุ่งๆ กันอย่างนี้

เหตุไรแต่เดิมเราจึงถือเอาเดือนอ้ายเป็นต้นปี ขอนมีพระบรมราชาริบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “โบราณเกิดเห็นว่าฤดูหนาวเป็นเวลาพ้นจากมีคฝนสว่างขึ้น เป็รียบเหมือนเวลาเช้า คนโบราณจึงได้คิดเอาฤดูหนาวเป็นต้นปี ฤดูร้อนเป็นเวลาสว่างร้อนเหมือนกลางวัน จึงคิดได้ว่าเป็นกลางปี เวลาฝนเป็นเวลามืดคลุ้มโดยมาก และฝนพริ้วเทียวไปไหนไม่ได้จึงได้คิดเห็นว่าเป็นเหมือนกลางวัน” ตามกระแสพระราชดำรินี้ ประกอบกับเดือนเจียงของไทยใหญ่ก็ตกอยู่ในเดือนอ้าย แสดงว่าเราแต่เดิมคงถือเอาเดือนอ้ายเป็นต้นปี คือเอาฤดูที่เป็นที่ขจัดเย็นสงกรานต์เมื่อพระอาทิตย์คัมภ์สุทิตใต้เป็นหลัก ที่เดือนเจียงของพม่าเร็วไป ๒ เดือนคือตกในเดือน ๑๑ เป็นเพราะเหตุโดยยังไม่ทราบชัด ครั้นเมื่อเราอพยพย้ายถิ่นมาอยู่ในแหลมอินโดจีนแล้ว เราได้รับวัฒนธรรม จากอินเดีย ผ่านทางเขมร จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันวันเริงขึ้นปีใหม่ เพราะเหมาะกับความ เป็นอยู่ ของเรา ด้วยเป็นเวลาว่างจากการทำไร่ไถนา ผิดกับเดือนอ้าย ซึ่งยังเป็นระยะเริ่มเก็บเกี่ยวข้าวอยู่ ไม่เหมาะแก่จะสนุกรื่นเริงฉลองปีใหม่ แต่ชื่อเดือนอ้ายยังคงตกค้างมา ซึ่งหมกความหมายเป็นปีใหม่แล้ว

เมื่อถือเอาสงกรานต์เป็นวันเริงขึ้นปีใหม่ เหตุไรเราจึงเริ่มต้นของปีเอาที่ครุชไทย ซึ่งตกอยู่ในฤดูต้นวันสันต์ อันเป็นปีใหม่ของชาวอินเดียกลางภาค ขอนี่ข้าพเจ้ายังคิดเห็นไปไม่ได้ตลอด ทราบแต่ว่าในพงศาวดารเหนือกล่าวว่า พระยาสุทศิคำแห่งเมืองคักสิลามหานคร โปรดให้ตั้งจุลศักราชขึ้น เอาเดือน ๕ เป็นเดือนขึ้นปีใหม่ แต่ถ้าวันสงกรานต์ยังไม่ไป ยังเอาเป็นปีใหม่ไม่ได้ คั้งนี้เหตุไรจึงเอาเดือน ๕ เป็นต้นปีก็ไม่มีกล่าวไว้ นอกจากจะเชื่อเอาตามพงศาวดารเหนือเพียงข้อที่ว่าเอาเดือน ๕ ขึ้นปีใหม่เท่านั้น และคงมีเหตุการณ์อะไรอย่างหนึ่งเกิดขึ้น จึงได้ตั้งปีใหม่เอาที่เดือน ๕ แต่ทำให้เปลี่ยนศักราชปีใหม่ในวันเด็งจกสงกรานต์ ก็คงเนื่องมาจาก

เดิมเมื่อยังมีมหาจักรพรรดิของอินเดีย ซึ่งคำนวณเดือนเอาตามสุริยคติ คือ คติที่นับเป็นวันเมื่อพระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษแล้ว ๒ วัน เมื่อเปลี่ยนมาเป็นจุลจักรพรรดิ ซึ่งคำนวณเดือนเอาตามจันทรคติ จึงมีการคำนวณทางสุริยคติไว้ก่อนมาด้วย สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิราชานาภาพทรงอธิบายไว้ในหนังสือสำหรับสอภักดิ์ว่า จุลจักรพรรดิเป็นของพระเจ้าแผ่นดินพม่าพระองค์หนึ่ง ทรงบัญญัติขึ้นเนื่องในตำราโหราศาสตร์ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จักรพรรดิใหม่เป็นรัตนโกสินทร์ศึก ยกเอาวันที่ ๑ เมษายนตามสุริยคติเป็นวันขึ้นปีใหม่ แล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนเป็นใช้พุทธศักราช ยกเอาวันที่ ๑ เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่ของรัตนโกสินทร์ศึก ทำให้ใช้วันพระปรีชาพาน ซึ่งคำนวณทางจันทรคติเป็นวันขึ้นปีใหม่ไม่ เพราะไม่อยู่ที่ตรงกัน ต่อมาเปลี่ยนใหม่ในวันที่ ๑ มกราคม ให้เข้ากับแบบสากล แต่อย่างไรพุทธศักราชตามเดิมอยู่ วันเดือนขึ้นปีใหม่จึงคลาดเคลื่อนเพราะเปลี่ยนกันมาเป็นทอดๆ และก็ยังรักษาประเพณีเดิมมาประการไว้ด้วย เรื่องยี่สิบสามห้าคืบเดิมโดยกาเด้าเหตุการณ์นั้นล่วงเวลาเลยมาแล้วทั้งพันปี เรื่องวันเดือนขึ้นปีใหม่ของฝรั่ง ซึ่งกลายมาเป็นแบบสากลก็เปลี่ยน แปลงกันมาเป็น ทอดๆ เหมือนกัน จนกว่าจะยุติมาในวันที่ ๑ มกราคม

เราแบ่งฤดูกาลของเราเป็น ๓ ฤดู เหมือนกับของอินเดียภาคใต้ แต่ทางภาคเหนือของประเทศนั้นซึ่งอยู่ในเขตของโลกที่มีอากาศหนาวกว่าประเทศของเรา เขาแบ่งระยะกาลออกเป็น ๖ ฤดู และเขามีฤดูวสันต์และฤดูสารทเป็นอย่างดีคล้ายกับของประเทศจีนและประเทศในยุโรป แต่ฤดูทั้งสองนี้ซึ่งเราแปลว่าฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง ทางของเราไม่มีตรงกันในฤดูใบไม้ผลิหรือฤดูวสันต์ เป็นฤดูที่ดีและสบายที่สุดของเขา คงได้บรรยายไว้ข้างต้นแล้ว

คนโบราณแต่สมัยศักราชว่าเฉพาะที่อยู่ในดินแดนที่มีฤดูวสันต์เมื่อสังเกตเห็นสภาพของสิ่งแวดล้อมตัวเขาในฤดูหนาว ดูประหนึ่งว่ากำลังจะหายไป และก็กลับฟื้นขึ้นใหม่ในฤดูวสันต์ ก็เกิดความพิศวงในอาการปรากฏของธรรมชาติที่วสันต์ เพราะเป็นเรื่องกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยเรื่องหากินเพื่อความอยู่ของเขา พวกที่หากินทางจับสัตว์เล็กสัตว์เป็นอาหารเลี้ยงชีพ เมื่อเข้าฤดูหนาว ถ้าไม่มีสัตว์จะจับให้ล่าตนก็จะต้องอดตาย ถ้าหากินทางเลี้ยงสัตว์หรือทางเพาะปลูก ซึ่งเวียงเป็นคำรวมเวลานั้นว่าเกษตรกรรม เมื่อเข้าฤดูหนาวถ้าสัตว์ที่เลี้ยงต้องตายเพราะความหนาวหรือพืชพรรณธัญญาหารที่ปลูกไว้ยังไม่ออกรุ่นก็จะต้องเคืองคร้อนเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นคนโบราณจึงตกอยู่ในอำนาจของธรรมชาติ และคิดว่าอาการปรากฏของธรรมชาติซึ่งให้ดีและให้ร้ายแก่ตนนี้ เกิดจากผีสิงเทวดา ซึ่งมีอำนาจอยู่เหนือตนและแฝงอยู่ในสิ่งเหล่านั้น เป็นผู้บันดาลให้เป็นไป

เพื่อจะให้สิ่งที่มีอำนาจอยู่เหนือตนได้ช่วยเหลือ คนสมัยนั้นจึงหาอุปเท่ห์ด้วยอุบายวิธีต่างๆ ที่ตนคิดเห็นว่าจะได้ผลสมความปรารถนา โดยหลักที่ว่า ถ้าทำอะไรก็จะได้ผลอย่างนั้น คนและสัตว์สืบพันธุ์ และงอกงามได้ด้วยวิธีใดก็ทำธรรมชาติก็จะเป็นเช่นเดียวกัน ถ้าทำเป็น ตัวอย่างให้ธรรมชาติเห็น ก็จะได้ผลเป็นปัจจัยกระตุ้นเตือนธรรมชาติเร่งให้ทำหน้าที่สืบพันธุ์ เช่นนั้นด้วย เมื่อธรรมชาติงอกงามเพื่อสืบพันธุ์ ไม่มีตาย ตนเองก็จะไม่อดตายด้วย เหตุนี้เมื่อพันธุหนาวและย่างเข้าฤดูวสันต์แล้ว คนก็ถือคติปรีชา แต่ยังไม่แน่ใจว่าธรรมชาติจะฟื้นตัวจริงๆ และสืบพันธุ์ได้ตลอดไปหรือไม่ คนสมัยศักราชจึงเข้าช่วยเร่งธรรมชาติด้วย โดยร้องว่าทำเพลง ค่ายลักษณะอาการ ซึ่งเมื่อเทียบ กับสมัยนี้ ก็อาจกล่าวได้ว่าหยาบคายหรืออุลามกอนาจารทีเดียว ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ส่งเสริมธรรมชาติให้ฟื้นตัว จะได้ไม่มีการ สืบพันธุ์ หรือเกิดความ กระตือรือร้นกระดากอาย

การทำอย่างนั้น เหตุนี้ชนชาติซึ่งอยู่ในเขตหนาวของโลกจึงถือเอาฤดูวสันต์ในวันวิษุวัตเป็นขึ้นปีใหม่หรือเป็นปีเกิดของเขาสืบ เป็นประเพณีมา

วันวิษุวัตตั้งไกลแล้วไปแล้ว เป็นวันที่พระอาทิตย์อยู่กึ่งกลางพิภพหรือของโลกเรา มีวันและคืนวันนั้นเท่ากันพอดี มีหนึ่งมีสองครึ่ง คือในฤดูวสันต์และฤดูสารท เรียกว่าวันวิษุวัตและสารทวิษุวัต วันวสันต์วิษุวัตเวลานั้นคือวันที่ ๒๑ มีนาคม แต่สมัยโบราณกำหนดวันนั้นตามจันทรคติจึงไม่อยู่ที่เหมือนกำหนดทางสุริยคติ แม้เมื่อกำหนดเอาตามสุริยคติแล้วเมื่อล่วงมานานถึงพันปี ก็เคลื่อนไปที่ละนิดๆ ทุกปี วันวิษุวัตที่กำหนดไว้ก็คลาดที่ไปหลายๆ วันเป็นเพราะอำนาจของพระอาทิตย์ พระจันทร์ และดาวเคราะห์ที่ดึงดูดเอาตอนกลางของโลกที่อยู่เด่น กระทำให้แกนของโลกเพล้เคลื่อนที่ไปทางทิศตะวันตกที่ละนิดทุกปี จุดที่เป็นวิษุวัตก็เคลื่อนไปค้อมตามส่วน เหตุนี้วันวิษุวัตซึ่งกำหนดและสืบมาแต่เดิมจึงเป็นต่างๆ กัน คงที่มีพระบรมราชาธิบายไว้ในพระราชานิพนธ์เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือน ซึ่งได้ยกมาอ้างไว้ที่อื่นแล้ว

ท่านผู้รู้ผู้หนึ่งบอกข้าพเจ้าว่า วันมหาสงกรานต์ คือวันที่ ๑๓ เมษายนเป็นวันวสันต์วิษุวัตกันเอง ซึ่งคำนวณวันอย่างเก่า วันที่ ๑ เมษายนซึ่งฝรั่งถือเป็นวัน April Fool's Day ของเขา และเล่นสนุกล้อหลอกกันก็ถึงวัน Easter ซึ่งประชาชนคริสตังมีความยินดีปรีดา เพราะนับถือว่าเป็นวันพระเยซูคืนพระชนม์ชีพภายหลังเมื่อถูกตรึงบนไม้กางเขนสิ้นพระชนม์ชีพไปแล้ว ซึ่งตกในวันเพ็ญเดือนมีนาคม ภายหลังวันที่ ๒๑ ของเดือนนั้นก็ถึงและวันเซ่งเห่งของจีนซึ่งตกในวันที่ ๕ เมษายน เหล่านี้เป็นวันวิษุวัตทั้งนั้น ที่คลาดเคลื่อนไม่ตรงกันก็โดยนัยที่กล่าวมาข้างต้น พิธีโหล้ของชาวจีนซึ่งมีสาคูน้ำแดงกัน ก็เป็นวันเล่นนักขัตฤกษ์สงกรานต์ต้นวสันต์ฤดูซึ่งเดิมเขาถือเอาวันกลางเดือนจิกรมวส (เดือน ๕ ของเรา) โกล้ระยะวันสงกรานต์ ภายหลังถือเอาวันกลางเดือนผลาคุน (เดือน ๔ มีนาคม) แต่ยุคเริ่มพิธีโหล้ขึ้นมาก่อนวันเพ็ญ ๓ หรือ ๔ วัน นี้โกล้ระยะวันครุชสิ้นปีอย่างเก่าของเรา ในวันโหล้อย่างเก่าของเขา เขาหยุดงานการและทำบุญกันเอิกเริกเหมือนวันโหล้ของไทย เียบได้กับครุชไทยและสงกรานต์ของเรา ครุชไทยเราทำบุญพอเป็นสังเขป และไปทำบุญเอิกเริกเล่นสนุกกันเอาวันสงกรานต์

วันโหล้ของอินเดีย เขาถือว่าเป็นวันเริ่มเข้าสันตกาล ควรวินดีปรีดาเหมือนดังได้มีชีวิตใหม่ เป็นฤดูที่มีความรักมาปรากฏแก่โลกมนุษย์โดยสมบูรณ์ ประชาชนจึงเล่นนักขัตฤกษ์รื่นเริงเป็นวันวสันต์โศกสวะ และเพื่อให้เห็นความรักก็เป็นตัวตน เขาถือว่าสันตะเป็นชื่อของเทพผู้เป็นมิตรสหายของกามเทพ เป็นเทพแห่งความรัก พิธีโหล้มีทำกันทั่วไปในอินเดีย แต่เรียกเป็นชื่อต่างๆ ตามท้องถิ่น เพื่ออนุโลมให้เข้ากับลัทธิศาสนาที่นับถือเป็นเอกเทศของท้องถิ่น แล้วมีเรื่องเป็นตำนานประกอบ เพื่อให้เข้ากับลัทธิที่ถือเป็นต้น เรื่องหนึ่งเล่าว่า

นานมาแล้ว เมื่อพระยูธิษเฐียร กษัตริย์องค์ที่ ๑ ในพวกปาณฑพครองกรุงหัสตินาปุระ เกิดโรคบ่วงใหญ่ เป็นระบาคคนตายมาก พระยูธิษเฐียรทรงปรึกษาพระกฤษณะ ผู้เป็นพระญาติ และเป็นพระวิฆณูนาเรณอวการปางที่ ๘ พระกฤษณะตรัสว่าโรครบาคที่เกิดขึ้นนี้ เป็นเพราะนางยักษ์ชื่อโหล้ดา เป็นผู้มาสังหารคนเมื่อเวลาอนหลับ ควรทำพิธีสุ่มไฟให้เป็นกองเป็นงานประจำปี เรียกว่าไฟโหล้ ก็จะสามารถขับไล่ นางยักษ์ให้หนีไป ด้วยเหตุนี้ประชาชนจีนแสดงการร้องรำทำเพลงที่หยาบโลนเป็นอุลามกอนาจารเพื่อเร่งให้นางยักษ์หนีไป อย่างไรก็ตามนางยักษ์แม้จะร้ายแต่ก็ยังมีความอายต้องหนีไป นี่เป็นพยายามอธิบายต้นเหตุของโหล้ อย่างอธิบายเป็นปริศนาธรรมของเราอย่างขอไปที เมื่อไม่ทราบต้นเหตุซึ่งเป็นที่มาเสียแล้ว

/ ต่อหน้า ๓๑

ข้าพเจ้าเล่าเรื่องการเดินนักชกฤกษ์สงครามตามเดิม ทำให้ไม่
ไปถึงเรื่อง "คนตรีในพระธรรมวินัย" ของนายธนิต อยุ์โพธิ์ (แสดงเป็น
ปรากฏการณ์บรมครูพระปริยัติธรรม ณ วัดตามพระยา เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๙๐) ซึ่งมีอยู่แห่งหนึ่งกล่าวไว้

"ส่วน วิสททสสนะ นั้น ท่านนิยมแปลกันว่า การเดินเป็นชก
แก่กุล กล่าวคือ ท่านแปล วิสททว่า การเดินเป็นชกแก่กุล ถ้าจะถาม
ว่าการเดินชนิดใดบ้างเป็นชกแก่กุล หรือการเดินชนิดใดบ้างที่นับเป็น
วิสทท พระอรชกตถาจารย์เจ้าทั้งหลายไม่ได้รับไว้ พระอรชกตถาจารย์ผู้
รจนาคัมภีร์ปรมัตถโชติกอาวธกตถาเขตทกนารุ เมื่ออธิบายอโษสคิล ข้อ ๗
นี้ ตอนต้นท่านแยกไว้ ๔ ประเภท คือ นัจจะ พินร่า ๑ คีตะ การว่อง ๑
วาทีตะ ประโคมกนศรหรือคักสิตีเป่า ๑ และวิสทททสสนะ การเดินเป็น
ชกแก่กุล ๑ ตามที่ท่านแยกเป็น ๔ ประเภทนี้ ก็ดูเข้าที่ แต่พอในที่
ต่อมาท่านกลับเอาไปรวมกันเสียว่า วิสทท ก็คือ นัจจะ คีตะ และวาทีตะ
นั่นเอง หรือถ้าเราจะพูดกลับอีกอย่างหนึ่งว่า ก็ว่า ท่านเรียก นัจจะ คีตะ
และวาทีตะ ทั้ง ๓ จำพวกนี้เป็นคำรวมว่า "วิสทท" ด้วยเหตุนี้กระมัง ท่าน
จึงจำเป็นต้องขยายความของคำว่า "ทสสนะ" ที่แปลว่าคนในคำว่า "สิ
สททสสนา" นั้นให้กว้างออกไปอีก ว่าหมายความว่าตลอดไปถึงการฟังด้วย
คือทสสนะที่เคยแปลกันในก่อนว่าดูว่าเห็นคำเดียวกัน ในตรงที่ท่านเทศน์
ว่าทั้งคทั้งฟัง หรืออย่างอื่นที่อาศัยและประสาทฟังจะรับได้ แม้ที่ไม่
เห็นด้วยจักขุทวาร ถ้าจะหมายถึงสุกกรมสัมผัสด้วยก็อาจจะเกินไป"

นายธนิต อยุ์โพธิ์ กล่าวต่อไปว่า "ได้เรียนถามพราหมณ์ ป.ส.
ศาสตร์ เป็นการสอบสวนยืนยันคือ อธิบายว่า ในภาษาสันสกฤตมีคำว่า
"วิษ" แปลว่าเสมอกัน เท่ากัน ซึ่งหมายถึงวันที่พระอาทิตย์โคจรเข้ามาใน
จักรราศี มีระยะเวลากลางคืนกับกลางวันเท่ากันที่เรียกว่า "สงกรานต์"
ปีหนึ่งจะมีเช่นนี้ ๒ ครั้ง คือราวต้นเดือนเมษายนและต้นเดือนตุลาคม คำ
ว่า "วิษ" ก็แปลว่า "การที่เกี่ยวเนื่องกับสงกรานต์ อธิบายว่าวันนั้นนับ
เป็นวันนักชกฤกษ์ ประชาชนชาวบ้านต่างมีการรื่นเริงสนุกสนานเป็นการ
ใหญ่" ดังนี้

ถ้าวิสททสสนา หมายถึงการร้องรำและทำเพลงในงานนักชกฤกษ์
โหล่งได้พรตามข้างต้น ก็สมควรแล้วที่ท่องห้าม เพราะเป็นการเล่นที่
เป็นชกแก่กุลจริงๆ และเป็นพาลนักชกฤกษ์ที่เคียว ในความเห็นของ
เราสมัยปัจจุบัน คงไม่หมายความว่าการเล่นที่ไม่เป็น ชกแก่กุล
ด้วย ในคัมภีร์มงคลคฤทนีมีคำว่า "วิสทททวิปุลนุหิตาน" ท่านแปลว่า
"แห่งศิลปะทำให้คนร" ส่อให้เห็นอยู่ว่า "วิสทททสสนา" เป็นเรื่องดูเขา
ร้องรำทำเพลงอันเกี่ยวด้วยการยั่วให้เกิดกิเลสราคะ อย่างการสนุกรื่นเริง
ในนักชกฤกษ์สันตฤกษ์ ท่านจึงห้าม ถ้าการร้องรำทำเพลงที่ไม่ทำให้เกิด
กิเลสราคะ ก็น่าจะไม่ห้ามทีเดียว เพราะทำนองพระสวดพร้อมๆ กันกลางทำ
นองก็เป็นทำนองเพลง ท่านจึงเรียกทำนองสวดอย่างนั้นว่า สังคีตหรือสังคีต
ถ้าห้ามฟังคีตะ ก็เป็นทั้งพระสวดเป็นทำนองอย่างนั้นก็ได้ คงด้วยเหตุ
การทำนศรเมื่อเวลาพระฉันคือให้พระฟังได้ไม่ห้าม ถ้าเป็นผิดท่านก็ห้าม
เสียแล้ว เพราะเสียงคนศรที่เป็นทำนองไพเราะ ดังทำนองเมื่อฟังแล้วทำ
ให้ผั่งมีจิตใจผั่งแผ่วซันผู้ฝ่ายสงด้วยศรทราเลื่อมใสก็มี ดังทำนองเมื่อ
ฟังแล้วรู้สึกเพราะ แค่นี้ทำให้จิตใจเป็นไปทางฝ่ายสงหรือฝ่ายค้ำ คือ
เป็นกลางๆ ก็มี ดังทำนองเมื่อฟังแล้วจึงจิตใจให้ลงฝ่ายค้ำเกิดกิเลสราคะ
ก็มี ที่ท่านห้ามฟังคนศร คงหมายถึงฟังคนศรอย่างหลังนี้ คงไม่มุ่งไปถึง
สองอย่างแรก แต่โดยเหตุทำนองคนศรลงชนิดอยู่คาบเส้นก็มี เป็น
กลางๆ หรือเป็นข้างค้ำก็ได้ ท่านจึงห้ามเสียเลย ก็เป็นการดีแล้วด้วย
ประการฉะนี้ □

— พระยาอนุมานราชธน
นายกราชบัณฑิตยสถาน

กึ่งบทกวี

- ๑ ข้าอาวณวโถ
 - พระอินทระศักดิ์นา
 - ๑ เพื่อเป็นพยานรัก
 - ยีนจนประจบพร
- วรรณชยา
วิเศษวิไลวรรณ
กุดวิวัฒน์
มะขวัญสุลาฯ

ส่วนเรื่อง "พระร่วง" นั้น มีพิเศษนอกเหนือ
ไปจากสองเล่มก่อน ตรงที่มีข้อความบอกไว้ตรงปก
หน้าด้านในตัวอย่าง

ฉบับพิเศษ
มีจำนวน ๕๐๐ ฉบับ
ฉบับนี้
ผู้แต่งให้แก้

เช่นนี้ใครได้หนังสือไว้ในครอบครอง ก็คิดเถิดว่า เขาจะภา
กมิใจสักเพียงไร และมีค่าควรที่จะหาทุนดอมสักเพียงไหน จึงอยู่ หนังสือ
สือหายากเหล่านี้ บางเล่มอาจมีการตีพิมพ์ขึ้นใหม่ในปัจจุบัน และบางเล่ม
เป็นแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการด้วยซ้ำไป ทั้งเช่นพระราชนิพนธ์
เรื่อง "เวณีสวานิช" แต่ก็ ไม่สมควรที่ใครของนักเลงหนังสือที่เป็นเจ้าของ
ฉบับซึ่งตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

บัญญัติยังเหลืออยู่แต่เพียงว่า ก็เมื่อหนังสือเก่าหายาก เป็นหนังสือ
ที่หายากสมชื่อ จึงมีนักเลงหนังสือเสาะหากันนัก ชื่อหากันด้วยราคาค่อน
ข้างแพงในปัจจุบัน เหตุใดจึงมีมาบ้างอย่างที่ "เวณีสวานิช" ใช้นั้น
หลังชื่อเอาไปเป็นกรรมสิทธิ์ได้ ข้อนี้ขอตอบได้ง่ายๆ ว่า ถ้าไม่ใช่ "ของ
โจร" บางทีเจ้าของหนังสือก็อาจ "ร้อนเงิน" ขึ้นมา หรือบางทีเจ้าของ
หนังสือผู้ถือสิทธิ์จะสมหนังสือเหล่านั้นมาชีวิต ครั้นเมื่อตนถึงแก่กรรม
ลง ทายาทไม่เห็นความสำคัญของหนังสือจึงนำออกจำหน่ายเปลี่ยนเป็นเงิน
ตราไป กรณีเช่นนี้อาจเป็นไปได้ และบุคคลเช่นที่ว่านี้ถ้าจะมีได้เหมือน
กัน เพราะผู้เขียนเคยพบบ้านซึ่งเป็นเจ้าของรถยนต์คันงามไม่น้อยกว่า
๔-๕ คัน แต่หากตีสมภายในบ้านไม่ได้เลยแม้แต่ทีเดียว

เนื่องจากมีการแจกหนังสือ โดยเฉพาะตามงานศพ แต่ผู้รับแจก
บางคนไม่ปรากฏว่าจะเก็บหนังสือไว้ เงินขายหนังสือก็แล้วแต่จะ
กว่านซื้อหนังสือประเภทตามบ้านเรือนทั่วไป นอกไปจากพวก "มิชก
มาชาย" ผู้เขียนเองก็เคยมีบุคคลประเภทนี้ ไปทาบตามขอซื้อหนังสืออย่าง
น้อย ๒ คราว คราวหนึ่งเมื่อผู้เขียนอุปสมบทอยู่ ณ อารามแห่งหนึ่ง ผู้
ทาบตามขอซื้อคือผู้ที่เคยขายให้แก่ผู้เขียน ที่ "เวณีสวานิช" นั้นเอง
พอจำหน่ายได้ว่า ผู้เขียนเป็นใครก็เลยทำเจียนและแฉตามกฎอื่นต่อไป อีก
คราวหนึ่งก็เมื่อผู้เขียนมาตั้งสำนักงานสอนภาษาญี่ปุ่นอยู่ที่ท่าราชวังหลวง
สำนักงานแห่งนั้นต้องการหนังสือชุด "ประขุนพทศาวดาร" ยิ่งนัก เงินขอ
หนังสือที่ "เวณีสวานิช" เห็นโอกาสจะได้กำไรงาม จึงไปติดต่อทาบตาม
ถึงที่บ้าน เพราะทราบที่ว่าผู้เขียนมีอยู่ครบ แต่ถูกผู้เขียนบอกกลับไม่
ทว่านั้น การพิมพ์หนังสือใหม่ๆ ออกจำหน่ายเป็น อาชีพ ที่ทำ
ได้ไม่เลว จึงมีร้านประเภทนี้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เงินขายหนังสือเก่าใน "เว
ณีสวานิช" ซึ่งเขียนฐานจาก "แบกะดิน" เข้าไปอยู่ภายในอาคารแล้ว
ก็เลยคิดอยากจะเป็นผู้พิมพ์หนังสือใหม่ๆ ออกจำหน่ายบ้าง ตลาดหนังสือ
เก่าใน "เวณีสวานิช" รู้สึกว่าวายลงเสียแล้ว กลายเป็นร้านจำหน่าย
หนังสือใหม่กันหมด ตลาดหนังสือเก่าซักจะหายากเข้าทุกที นักเลงหนังสือ
พอจะพบแหล่งอยู่บ้างที่บริเวณสนามหลวงด้านกระทรวงยุติธรรม □

— สิบ สอนสิริ

ผู้จัดการฝ่ายประชาสัมพันธ์ศาลาเฉลิมไทย